

QUÈ ÉS DE LA NATURALESA HUMANA?

ENTRE LA PERCEPCIÓ MEDIATITZADA PER DÍGITS I LA INTERPRETACIÓ REDUCCIONISTA DE L'HOMOLOGIA GENÈTICA

Víctor Gómez Pin

L'ésser humà és un ésser viu d'extraordinària complexitat. És evident que tenim una naturalesa com en té una tota espècie animal, però és bastant discutible que aquesta determinació de la nostra naturalesa ens baste. Hi ha alguna cosa en l'ésser humà que ens motiva a trobar una especificitat no homologable amb les que, en un plànol horitzontal, marquen totes i cadascuna de les espècies vives al nostre voltant, i el llenguatge hi representa un paper crucial.

En el mite platònic, els habitants de la caverna no sols perceben exclusivament imatges insubstancials, sinó que a més perceben de manera absolutament parcial, ja que només dos sentits (vista i oïda) semblen activats. Plató no hauria pogut ni tan sols suposar que els simulacres de percepció sensible anirien més enllà de les imatges acústica i visual. I de fet la parafernàlia creadora d'il·lusió s'hi va atènyer durant molt de temps. Fins i tot s'ha pogut conjecturar que la reducció del ventall dels sentits a vista i oïda constitueix un dels elements fonamentals de l'errança perceptiva i cognoscitiva dels presoners de Plató. Seria, doncs, la caverna menys cavernosa si, a més de les imatges astèniques que són ombres i ecos, es donaren equivalents de sensacions olfactives, tàctils i gustatives? Cal assenyalar que una percepció merament vehiculada per dígits seria pròpia d'un ens maquinal, un sofisticat robot per exemple, la qual cosa fa que la generalització d'aquesta mena de percepció als cinc sentits els serveixi a alguns per a establir analogies entre la naturalesa humana i les entitats artificials.

Tots els models que estableixen analogia entre funcionament humà i funcionament maquinal xoquen d'entrada contra el sentit comú, que tendeix a revelar-se espontàniament contra aquesta reducció (com es revela contra la reducció de l'esperit humà a la mera condició

animada). Però topem avui dia, en primer lloc, contra un fet científic indiscutible: que nosaltres som animals i que l'especificitat de cada animal és determinada per aquesta cristal·lització de la complexitat de la vida que és el genoma, sense analogia quan es tracta de complexos maquinals. Aquesta singularitat de la vida fa que no siga acceptable cap model de la condició humana en què la referència vital no estiga present. I em veig obligat a al·ludir a una qüestió d'actualitat, perquè quan escric açò J. Craig Venter acaba de publicar en *Science* el seu article sobre un bacteri dotat d'un genoma artificial. Com és ben sabut, alguns titulars periodístics van pregonar que s'havia aconseguit la creació de vida. Per sort el mateix Venter no va donar en cap moment base a aquesta interpretació, perquè es va limitar a dir que havia obtingut una cèl·lula sintètica.

I alguns no van trigar a assenyalar que el sintètic era el genoma i ni tan sols la cèl·lula (allò que s'ha sintetitzat es va introduir en un bacteri d'una altra espècie l'activitat reproductiva del qual efectivament va controlar, substituint el material genètic originari). Si s'afegeix que sintetitzar el genoma d'un ésser unicel·lular com un bacteri no és el mateix que sintetitzar el genoma d'organismes multicel·lulars i sobretot que aquest genoma era còpia del d'un bacteri diferent que s'havia desxifrat prèvia-

**«TENIM UNA NATURALESA
COM EN TÉ UNA TOTA
ESPÈCIE ANIMAL, ÉS A
DIR, TOTA COMUNITAT ELS
INDIVIDUS DE LA QUAL
SIGUEN SUSCEPTIBLES
D'INTERCANVI GENÈTIC AMB
REPRODUCCIÓ VIABLE»**

A l'esquerra, Jesús Martínez Oliva. *Musée de l'homme exotique*, 2010. Mides variables.

ment... crear vida artificial no és, per descomptat, el que en aquest extraordinari avenç s'ha aconseguit.

Doncs bé: l'ésser humà és no sols un ésser viu sinó un ésser d'extraordinària complexitat. Vull amb això indicar que tot discurs sobre l'ésser humà que emfasitze en excés analogies amb éssers artificials (en raó per exemple de la pretesa intel·ligència d'aquests) fent abstracció de la variable «vida», ha de ser considerat amb reticència. Sense que això signifiqui fer reverència a les tesis reduccionistes, que confereixen a l'espècie humana tan sols una diferenciació específica «horitzontal», és a dir, homologable a la que permet no confondre el ximpanzé amb el goril·la o l'orangutan.

Per descomptat, nosaltres tenim una naturalesa com en té una tota espècie animal, és a dir, tota comunitat els individus de la qual siguin susceptibles d'intercanvi genètic amb reproducció viable (assumint que aquest no és el cas quan l'intercanvi es fa amb individus d'una altra espècie). Sembla, no obstant això, bastant indiscutible que amb aquesta determinació de la nostra naturalesa no tenim prou. Hi ha alguna cosa en nosaltres que ens motiva a trobar una especificitat no homologable amb les que, en un pla horitzontal, marquen totes i cadascuna de les espècies vives al nostre voltant.

■ LA CRÍTICA CONTEMPORÀNIA DE LA CONCEPCIÓ DE L'ÉSSER HUMÀ COM A «TABULA RASA»

Suposem que la ment fóra, com solem dir, paper blanc buit de caràcters, sense cap idea. Què cal perquè arribe a tenir-ne? Com arriba a constituir el vast magatzem que la febril i il·limitada activitat de l'home hi ha inscrit amb una varietat quasi infinita. D'on procedeixen els materials que constitueixen la raó i el coneixement? Hi responc amb una sola paraula: de l'experiència.

JOHN LOCKE (1690), *An essay concerning human understanding*.

Aquest text de John Locke serveix al lingüista i psicòleg americà Steven Pinker de trampolí per llançar una triple croada contra les teories que ell designa amb l'expressió *the blank slate*, si fa no fa com *tabula rasa*, i que es caracteritzen per una denegació (*denial*) de la naturalesa humana. L'essència d'aquestes teories consistiria a afirmar que l'ésser humà manca d'estructura prèvia a la que en el seu esperit forjaria la cultura. I pel que fa a això, Pinker cita l'afirmació d'Ortega y Gasset segons la qual l'home no té naturalesa sinó història.

La humanitat respon a una naturalesa que es diversifica d'acord amb circumstàncies i que, mitjançant el que els genetistes anomenen polimorfisme, explica la irreductibilitat del comportament d'un individu al d'un altre individu. La realització del programa genetista

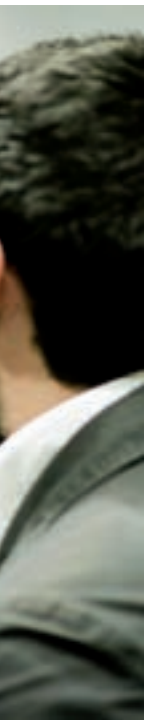
© Ana Ponce & Ivo Rovira

En els humans, la laringe se situa més avall que en la resta d'animals. Això ens fa proclius a ennuegar-nos i fins i tot a ofegar-nos mentre ingerim aliments. No obstant això, que podria semblar un error evolutiu, facilita que puguem emetre sons articulats i per tant que hàgem pogut desenvolupar un dels nostres trets més distintius: el llenguatge.

de Steven Pinker i altres pensadors actuals passa, entre altres coses, per ampliar el mapa de gens que (com FOXP2) es trobarien vinculats a l'aparició del llenguatge. Però aquesta ambició precisament és el que evita que Pinker pugui ser considerat un pensador reduccionista. El professor de Harvard és molt conscient que el llenguatge té lleis que transcendeixen les exigències d'allò d'on sorgeix, lleis que en fan una mena d'excepció en l'economia de la vida.

És el llenguatge humà un mer instrument per vehicular informació (la qual cosa equipararia l'home a múltiples espècies d'animals que disposen de codis de senyals)? És sabut que això ho nega de totes totes Noam Chomsky, que, des de 1966, reivindica, amb creixent acuitat científica, la cartesiana tesi de les idees innates (les quals constituïrien el suport semàntic del llenguatge i la marca de la irreductibilitat humana a la condició natural).¹ Però l'assumpte es remunta a un pensament que es troba en la base tant d'allò que anomenem ciència com del que anomenem filosofia, i m'estic referint a Aristòtil.

¹ Convé recordar que en el mateix any 1966 en què apareix la *Lingüística cartesiana* de Noam Chomsky, el lingüista francès Émile Benveniste reprenia un article seu de 1952 que començava amb les afirmacions següents: «Aplicada al món animal, la noció de llenguatge només s'usa per un abús terminològic. És sabut que ha estat impossible fins a la data establir que els animals disposen, encara que siga de manera rudimentària, d'una manera d'expressió que tinga les característiques i les funcions de llenguatge humà [...] Les condicions fonamentals d'una comunicació completament lingüística es revelen absents fins i tot en el món dels animals superiors.» (Benveniste, 1966).

■ DE «SAPIENS» A «LOQUENS»: BASES PER A UN HUMANISME CONTEMPORANI

Només les formes en què es concreta la singular relació de l'ésser humà amb el seu entorn, és a dir, les nocions de gènere, espècie o d'individu, permeten eixir d'aquest àmbit de continuïtat amb la naturalesa que caracteritza la vida animal. L'animal atribueix propietats a individus, distingint així entre aquests; l'animal té, doncs, coneixement empíric (adequació a les diferències individuals). L'animal percep, però no percep *home*, *casa* o *gos*, si per tals entenem el concepte, l'universal, que es forja en una ment marcada pel do de fer correspondre a un signe, una idea (capacitat d'*eidènai*, capacitat d'especificar). Possiblement aquesta tesi enunciatada per l'animalista Aristòtil des de l'arrancada de la seua *Metafísica* és el més difícil d'assumir, i fins i tot d'entendre. Perquè, com imaginar que un ens «distingeix» fins i tot sense tenir «idea»? En aquesta situació es troben els animals i ni tan sols ho aconsegueixen les màquines, pretesament intel·ligents. Distingeix l'animal individus que l'afecten positivament o negativament. Afecció que, sense mediació d'un univers de significats, forja aquesta «consciència primària» aliena a elements constitutius com són el pensament (entès com a reflexió sobre representacions) o el llenguatge. Al contrari, en l'humà (ment amb semàntica) les realitats lingüístiques ameren completament la seua percepció, fins al punt que en els seus *Tòpics*, Aristòtil pogué escriure aquesta sentència abismal: «Doncs (l'humà) que percep, d'una manera o d'altra efectua ja un juí.»

Un ésser humà és un ésser de juí a tots els efectes i en tota circumstància. Això significa que, fins en les motivacions que majorment comparteix amb la generalitat dels animals, fins en la seua exigència de conservació individual i específica, s'han infiltrat aspectes que les pertorben i que depenen de la raó. Tot animal sent fam per instint de conservació, però potser en cap humà la fam és només l'expressió d'aquest instint. Perquè, de la mateixa manera que distingim entre vinculació purament sintàctica i vinculació *semàntica*, hem de distingir entre afecte estrictament biològic i aquest mateix afecte quan va carregat de significació, quan és mediatitzat pel *semantema*.

La màquina no té sentiment i, com que la seua «ment» es limita a computar, no té pròpiament pensament. L'animal no té conceptes i, encara que té sentiments no els

dóna sentit, no els interpreta, no els enjudicia (nosaltres ho fem per ell).

Els humans, en tota circumstància, ens relacionem amb l'entorn mitjançant estructures semàntiques i gramaticals que tenen el seu origen en la nostra singularitat biològica i que cal, per consegüent, considerar *innates*. Innates en el sentit trivial i indiscutible segons el qual nàixer representa haver-les rebut del codi genètic; i només nosaltres les rebem. Això té implicacions a l'hora de considerar què ha de fer-se amb un ésser humà acabat de nàixer pel que fa a la *paideia* o procés d'educació.

Els educadors es veuen sorpresos pel fet que un nen pugui ràpidament aconseguir generar un il·limitat nombre d'enunciats, semànticament correctes, que no ha sentit anteriorment i que, per consegüent, ningú no li ha inculcat. Això constituiria un autèntic misteri si no es donara en el llenguatge la diferència radical entre el que Chomsky designa com a estructura profunda, comuna a totes les llengües, i l'estructura superficial, particular a cada llengua.

Quan passem de l'estructura superficial a l'estructura profunda, totes les llengües guanyen en similitud. Les llengües mantenen entre si diferències, però aquestes no van mai a l'infinit, ja que, per definició, *llengua* és el que participa de l'estructura profunda, és a dir, d'allò que és comú a tots els humans com a éssers diferents dels parents que constitueixen els altres primats. Hi ha en les llengües un aspecte universal, fruit certament de l'ordre biològic però irreductible a l'estructura de la vida, com aquesta és irreductible a les meres lleis de la física.

■ EVOLUCIÓ CONCORDANT AMB EXIGÈNCIES LINGÜÍSTIQUES

Compartim amb altres animals certs òrgans que tenen una funció biològica ben definida, així les dents o la gola, que han estat modelades d'acord amb exigències biofisiològiques i han evolucionat de manera accentuada en la nostra capacitat adaptativa.

De vegades, però, la configuració i ubicació d'alguns òrgans no poden ser explicades referint-se merament a l'adaptació biològica. Això ha estat assenyalat reiteradament per Eric Lenneberg (1985): en certs casos els òrgans evolucionen no per facilitar funcions com la respiració o la ingestió d'aliments, sinó per facilitar l'articulació lingüística. Aquests canvis d'objectiu poden

«LLENGUA' ÉS EL
QUE PARTICIPA DE
L'ESTRUCTURA PROFUNDA,
ÉS A DIR, D'ALLÒ QUE ÉS
COMÚ A TOTS ELS HUMANS
COM A ÉSSERS DIFERENTS
DELS PARENTS QUE
CONSTITUEIXEN ELS ALTRES
PRIMATS»

ocasionar (i de fet ocasionen) transformacions radicals, que fan de certs òrgans humans una cosa molt diferent del que pot apreciar-se entre animals molt pròxims, com per exemple els ximpanzés: la laringe ha estat considerada l'exemple paradigmàtic d'aquesta evolució, per dir-ho així, no estàndard. La laringe s'ubica al coll entre l'os hioide per damunt i la tràquea per davall. La laringe és un òrgan de fonació, però, a més, forma part del sistema de conducció aèria de l'aparell respiratori.

Sabut és que, en l'acte de deglució, en arribar l'aliment a la base de la llengua i a la paret posterior de la faringe, diversos mecanismes eviten que s'introdueixi en el nas o en la laringe. Un d'aquests mecanismes el constitueix el fet que, de manera reflexa, la laringe es tanca per l'epiglotis. Si no funcionaren aquests mecanismes, restes d'aliment podrien arribar a la tràquea i als pulmons en compte de, com convé, progressar per l'esòfag fins a les càrdies. La laringe i les cordes vocals que s'hi ubiquen funcionen així com una mena de trapa d'emergència, que ajuda a mantenir lliures les vies respiratòries.

Ara bé, perquè compleixen adequadament la seua funció, en els altres animals (ximpanzés i gorilles compresos) la laringe es troba ubicada en la part superior de la gola, darrere de la llengua. Aquesta posició ajuda a evitar, com diem, que fragments d'aliment s'introdueixen en la tràquea, perquè quan traspassen la boca són immediatament atrapats. No obstant això, en els humans la laringe es troba ubicada més avall, amb la qual cosa no pot aturar les eventuais restes que es desprenen de la boca. Conseqüència d'aquesta desviació? Que l'ésser humà és entre els animals el que corre major risc d'ennuegar-se, i fins i tot d'ofegar-se, en ingerir aliments.

La interrogació sorgeix immediatament: per què la naturalesa ha permès en el nostre cas una evolució que comporta amenaces potencials? La resposta és que aquesta ubicació de les cordes vocals afavoreix l'articulació de sons lingüístics. En els altres animals la posició elevada de la laringe virtualment exclou l'existència d'un conducte (comú als aparells respiratori i digestiu) faringi que connecte el fons de la boca amb

Un ésser humà és un ésser de juí a tots els efectes. Això significa que, fins en les motivacions que majorment compartim amb la generalitat dels animals, fins en la nostra exigència de conservació individual i específica, s'han infiltrat aspectes que les pertorben i depenen de la raó.

l'obertura de les cordes vocals. Ara bé, aquest conducte serveix de diverses maneres a la producció de sons.

En primer lloc incrementa la ressonància, que altrament es trobaria limitada a la que procuren les cavitats oral i nasal. En segon lloc, facilita l'emergència de sons marcadament guturals. Seguint una analogia musical del lingüista A. Scovel, caldria dir que el baríton ve a enriquir les veus de soprano i tenor. Avantatge suplementari de la desplaçada posició de la laringe humana és facilitar subtils diferències entre sons vocàlics (el cas dels vocables anglesos *look* and *luke* per exemple). En resum, si l'evolució semblava, en el cas de la ubicació de la laringe humana, seguir un camí erroni, això és degut simplement al fet que hi intervenia una variable que tenia per a la nostra espècie major pes que el que suposa el funcionament fisiològic correcte.

En la mesura que el llenguatge és element nuclear de la condició humana, la seua equivocitat essencial, la mal·leabilitat i potència de lliscament (expressada en les eines possibilitadores del discurs literari) fan de l'home

un ésser en gran part inadequat per a la mera economia de l'ordre natural. Mes per això mateix està capacitada per a la instauració d'un ordre en què la naturalesa, en la seua immediatesa (animalitat inclosa), és instrument i no fi, aquest ordre que designem mitjançant l'expressió «vida de l'esperit», que té el nucli en el que Steven Pinker anomena «instint de llenguatge» i que seria la pulsio medul·lar de

l'ésser humà, un ésser tan intrínsecament equívoc com inprogramable.

Perfecte, inequívoc, programat, o fins i tot reduït a programa, és un *computer*, eventualment robòtic. De vegades tal programació mostra forats i això és signe de naufragi. No té res a veure tal deficiència amb la porositat de què el llenguatge com a filtre de la intel·ligència humana dóna testimoni. Perquè sense tal imperfecció, el llenguatge purament i simplement no tindria els recursos (metonímies, sinèctiques, etc.) que possibiliten l'emergència de discursos com el poètic, sense valor per a cap cosa excepte per al llenguatge mateix. ☺

BIBLIOGRAFIA

- BENVENISTE, E., 1966. «Communication animale et langage humain». In: BENVENISTE, E. *Problèmes de linguistique générale*. Gallimard. Paris.
LENNEBERG, E., 1985. *Fundamentos biológicos del lenguaje*. Alianza. Madrid.

Víctor Gómez Pin. Catedràtic d'universitat. Departament de Filosofia. Universitat Autònoma de Barcelona.

